

Botos Katalin:

Válasz-féle, saját kérdéseinkre

Az alábbiakban leírom rövid összegzését azoknak a válaszoknak, amelyeket a napokban Botos Józseffel együtt átgondolt kérdéseinkre magunk számára megfogalmaztunk. Tisztelettel ajánljuk minden közélet iránt érdeklődő polgárnak.

xxx

A közvéleményt foglalkoztató témák – amelyeket különféle fórumokon olvashatunk – , meglehetősen felszínesek, és csak részlegesen fednek át az általunk feltett kérdésekkel.

A mi kérdéseink random jellegűek; nem feltétlenül fontossági sorrendben voltak leírva. Az volt a vezérelv, hogy a kérdések MÖGÖTT milyen mély gyökerek vannak. A napi politika, és a mindennapi megélhetés gondjai közt az emberek nemigen néznek *mögé* az elsődleges okoknak. Azt látják, például, hogy kevés a pénz a tanároknak; *mert „nem ad a kormány”*. De hogy *miért* kevés eredendően a bér? És *miért* nem korrigálta ezt a különböző pártállású kormányok *egyike sem*? Mi ebben a szerepe a külső tényezőknek, az EU-nak, a nemzetközi szervezeteknek (IMF-nek), sőt, az egyes államoknak (Amerikának)? És mi, saját magunknak? Mondhatjuk, ezek társadalomfilozófiai témák.

Egy so kérdésnél nem érzik a polgárok a téma súlyát, mert őket közvetlenül nem érinti – most, éppen. Ha nem tapasztalta meg gyermekeinél az iskolájukban a tanárhiány következményeit. Ha nincs a családban rendellenességgel született gyermek, ha városban él, és nem érzékeli az aszályt – legfeljebb, hogy forró az aszfalt... Ha éppen nem cukorbeteg – bár sokan vannak –; ha nem volt probléma (egyelőre) a számára, hogy van, vagy nincs gyermeke. Ha nem járt lombikbébi vizsgálatokra; ha nem volt a közelmúltban beteg, és nem tapasztalta a várólisták hosszúságát... Ha nem keresett kétségbeesetten orvost, aki bajainak kivizsgálására képes és hajlandó... Ha nem halt meg a közelmúltban hozzátartozója, s nem látta, hogy a kórházak egyes részelei szinte *halálgárak*... Hogy majd mindenki, legalább is, igen sokan, egy magányos kórházi ágyon fejezik be életüket. *Nem gondol bele, hogy rá is ez a sors vár.*

Nos, ők azt mondhatják: *ez minket nem érdekel*. Pedig hosszabb távon szinte mindegyik felsorolt problémának lesz, vagy lehet – ha nem is közvetlenül, de áttételesen – hatása az életére. Egyiknek nagyobb, a másiknak talán alig észrevehető... De a társadalom jövőjét mindenképpen befolyásolják majd a felsorolt kérdések.

Annyi szó esik a fenntartható fejlődésről! Állítjuk, hogy *e kérdések megválaszolása nélkül a fejlődés fenntarthatatlan lesz*. Keressünk hát választ! Nem biztos, hogy teljes és tökéletes feleleteket találtunk; mindenesetre, megpróbálkoztunk vele.

Demográfia

A kérdések jó része a demográfiával kapcsolatos. A népesség-statisztika adatait vizsgálja. Általában olyan adatokkal foglalkozunk, amelyek a statisztikai zsebkönyvek vagy évkönyvek nyilvánosan elérhető információi. Tulajdonképpen *a legnagyobb kérdésünk éppen az*, hogy vajon ezekből a hosszú idősorokat alkotó adatokból miért nem vonnak le az illetékesek, az állam vezetői megfelelő következtetéseket? Miért nem kíváncsiak arra, hogy mi van mögöttük, mi okozza a jelenségeket? Hol vannak azok a felelős hivatásos politikusok, az olyan személyek, akik hivatásuknak érzik a politikát; (nem csupán kenyérkeresetnek, mint bármelyik szakmát...). Akik hosszú távra gondolkoznak, azaz, régies kifejezéssel, akik *államférfiak*? (Ez a szó nem gender-függő. A közösség érdekét képviselő, a jövőért felelős politikai szerepvállalót jelent...)

Nem állítjuk, hogy semmit nem vesznek észre, „odafönt”. Hiszen, például, a népesség-fogyás okait – hála Kopp Mária kitartó tudományos és felvilágosító munkásságának –, a családtámogatás rendszerével a kormányzat valóban már hosszabb ideje próbálja enyhíteni. Csakhogy az egykori Népesedési Kerekasztal – éppúgy, mint a Nagycsaládosok Egyesülete –, sokkal komplexebben közelítette meg a témát. Nem lehet pusztán pénzzel megoldani a kérdést; bár az feltétlenül segít. Az iskolai oktatás javítása, a lakáskérdés megoldása, a nők, édesanyák társadalmi megbecsülése, a társadalmi pszichózis átalakítása a média segítségével, a gyermekek utáni nyugdíj bevezetése – aminek e tanulmány szerzői élenjáró szorgalmazói voltak –, mind-mind *hozzá tartozna* az eredményes társadalompolitikai-gazdaságpolitikai lépésekhez. Hogy legyen érdemes gyermeket vállalni, *elköteleződni* egy életre – mert erről van szó... Bizony, napjainkban szinte csak az anyai ösztön mélységes mély, természetben gyökerező érzésére van hagyva, hogy szülessenek gyerekek... Mint a tanyai házuk körül május hóban torka szakadtáig éneklő rigóknál. Rakják a fészket. Nem kérdik, *érdemes-e, megéri-e*. De az emberi civilizációban egyre gyengül ez az ösztön. Az eltorzult társadalmi értékrend és kommunikáció miatt.

A demográfiai kérdésekre számos munkánkban utaltunk Botos Józseffel.. Családpolitikával foglalkozó folyóiratokban, a nyugdíjrendszer reformját célzó szakmai írásokban egyaránt. Alapvető probléma, hogy a modern korban *nem létszükséglet a gyermek*. Régen az volt: *kell*, mint leendő munkaerő a gazdaságban, s mint olyan majdani személy, aki az inaktív váló mai középkorúakat idős korukban eltartja. A technikai haladás és a társadalmi berendezkedés miatt a családok számára a gyerek világra jövedele elkerülhető. *S a gyermek ma már nem potenciális munkaerő, hanem luxus fogyasztási cikk...* Ha mégis megszületik: magunk örömeire öltöztetett baba. Játékszer, melyet, ha terhessé válik, akár el is dobhatnak. Mérlegeltek a polgárok, már a szocialista időkben is: kicsi, vagy kocsis; Most, a liberális piacgazdaság korában meg különösen... Sokan már állatot se tartanak. *Mert gondoskodást igényel*. Nem lehet tőle elmenni, nyaralni.

De hát egyre kevesebb a család. A nagycsalád, különösen. A kormányzat ugyan ösztönzi a családalapítást, valamelyest növekedett is a házasságok száma. De lássuk be: tömegjelenséggé vált a szingli lét. Nyugdíjad így is, úgyis lesz. (Vagy nem...) A házasság: sok alkalmazkodás. A fiatalok úgy vélik: ha már a szüleik a maguk örömeire vállalták őket –

hiszen nem kérték tőlük! –, akkor most tartsák is el utódaikat, amíg csak szükséges. Mama-hotelben... Vagy ha már önállóak lettek, akkor ne kelljen senkihez alkalmazkodniuk, legalább is, a magánéletükben.

Nem az a gond, hogy kevesebb gyerek születik, mint régen, hiszen nem is hal meg közülük annyi, mint régen. Az a gond, hogy *annyi sincs*, amennyi a népesség fennmaradását biztosítaná.. S ez már társadalmi probléma. A gyermek-hiány bevonzza a migrációt, ami a kultúra, *az európai civilizáció halálát fogja jelenteni*. A gyermekhiány előbb-utóbb ugyan problémát fog a tőkének is jelenteni; csak hogy a tőke globalista. Nem ismer kultúráját. Neki mindegy, hogy bevándorlók, vagy hazaiak dolgoznak és fogyasztanak-e, egy országban. (Jó eset, ha legalább dolgoznak. De a tőke egyes elemeinek az is jó, ha akár segélyekből élve, csupán fogyasztanak...) *A tőke – bár ez meglepő – nem tud hosszú távon gondolkodni. Régebben tudott. Amióta a reáltőkét szinte kiszorította a pénztőke, egyre kevésbé képes rá. A politika meg szinte soha nem gondolkodik hosszú távra. Minden a választási ciklusoknak rendelődik alá. Nem a fontos kérdések távlatos megoldásával foglalkoznak (másutt sem; az USA-ban sem). Hanem a vezetők mocskolásával, lejáratásával. (Minden a szex körül fordul meg, azzal jól lehet sarat dobálni.) Itthon meg olykor a sok jó döntés mellett félreinformáltságon alapuló nyilatkozatok, lépések történnek; ami jól felhasználható a politikai küzdelmekben. Láthatóan a politikai szereplők részéről a lényeg: a hatalom megszerzése – vagy megtartása. Érthető ez; csak hát, *államférfiakra lenne szükség!* Hosszú távra kellene tudni állást foglalni. **A demográfia ilyen, kőkemény, hosszú távú törvényszerűségeken alapuló tények halmaza.** Évtizedek, akár évszázad kell a korrekciókhoz. (És több ilyen hosszú távú téma van a feltett kérdéseink között...)*

Tulajdonképpen a demográfiával függ össze a rendellenességgel született gyermekek léte is, hiszen egyik fontos oka a szülések későbbre tolódása. Kimutatható a késői szülések esetében az eltérés magasabb aránya a gyermekeknél. Bár többnyire nem érnek meg magas kort, mégis gond, mi lesz velük felnőtt korukban.

A születések későbbre tolódása, sajnos, a modern civilizáció komplex problémája. A fő ok a női emancipáció olyan értelmezése, amelyben minden nő a tanult hivatásában akar dolgozni, önálló szeretne lenni. A háztartásbeli, főállású anyaság *nem pálya* – ahogy mondja a pesti szleng. ... De nincs is berendezkedve a társadalom arra, hogy a gyermekeiket felnevelő anyákat visszavezesse, reintegrálja a munkába. A kötelező óvodák, napközök stb. rendszere a falanszter-jellegű társadalom képét vetíti elénk. A háztartási munka alulértékelt a mai tömeg-ellátás gyakorlatában; pedig valójában az élet egyik nagy értéke – többek között – a jó étkezés. (Az *agapé*...) A házimunkával előállított ízeket nehezen tudja felülmúlni a bolti kínálat.... De ami a legfontosabb: az a művelt édesanya, aki egyedileg foglalkozik gyermekeivel, hatalmas minőségi ugrást érhet el a következő generációban! Jó példa erre Heller Farkas, akit Bolberitz Georgina, tanult édesanyja, akadémiussá nevelt – fivérével együtt! –, édesapjuk példáján, aki szintén akadémikus volt... Tanulmányozhatjuk magyar Nobel díjasaink életét is, pl. Neuman Jánosét... Mennyit számított az otthoni családi légkör!... Mellesleg ekkor rögtön szembe tűnik az *iskola*, főleg a középiskola fontossága! A Fasori gimnázium tudósok tömegét adta...

Oktatás

Az oktatás napjainkra ugyancsak erősen esett minőségében. A **magyar oktatásügy** lehanyaglása, amit szomorúan tapasztalhatunk, komplex hatások eredménye.. A tanári pálya presztízse esett. A tanári kar is előregedett! Hiszen, a pályára irányulás csökkent... Vagy ha a fiatalok tanári szakon végeztek is, más, jobban fizető pályára mennek...

Kosztolányi sorai jutnak eszembe. Hol van ez ma már?

„Tanár az én apám. Ha jár a vidéki városban, gyermekek köszöntik ősz fejét, kicsinyek és nagyok, régi tanítványok, elmúlt életükre emlékezve, lassan leveszik kalapjuk. Mint az alvajárók, kik másfelé néznek. Hentesek, ügyvédek, írnokok, katonák, s olykor egy országos képviselő is. Mert nagy az én családom. Nagy az én családom. Kelettől nyugatig, nyugattól keletig. Nagy a mi családuknk. Mikor vele megyek, fogva öreg karját, vezetve az úton, a szívem kitágul, s szívek közt énekel elhagyatott szívem. Az én édesapám az emberek apja, s én az emberek testvére vagyok.”

(Tanár az én apám)

Az oktatással kapcsolatos kérdéskörben a közoktatás és felsőoktatás külön-külön kiemelt terület. Nem lehet csak a felsőoktatással foglalkozni, mert magas épületnek mély alapot ásnak. Az elemi iskolától kezdve, nagyobb figyelmet érdemel az oktatásügy, mint amit napjainkban megkap. (Nincs minisztériuma, mint ahogy az egészségügynek sem. Az EMMI esetében még volt némi ráció a humán területek összekapcsolásában, de az is téves koncepció volt, mint ahogy Antall József kormányában a monstrum Gazdasági Minisztérium... Amelybe annak idején bele volt gyömöszölve a külgazdasági pénzügyek, az érdekvédelem, a bankfelügyelet, a tervehivatal, és az államháztartás nagy része –k mindenekelőtt, maga a költségvetés... Ennyi területet átfogni a legtehetségesebb miniszter se képes. De semmiképpen nem reális ezt várni a humán területen a jelen kormányzati felállás belügyminiszterétől.)

Az oktatás alsóbb szintjein nagy problémának tartom az ének-zene tanítás szerény súlyát, a Kodály módszer visszaesését. Nem tűnik helyesnek a tanárok agyonterhelése, a nyári időszakokat is beleértve. A tanítás nem rutin-munka, ha hivatástudattal csinálják. Oly mértékben igénybe veszi az embert, hogy azt nem könnyű kipihenni. Egy banktisztviselő, ha letelt a munkaideje, szabad ember; egy tanár magával viszi otthonába is a feladatokat, de a gyerekekkel való gondokat mindenképp... (És mekkora a fizetésbeli különbség!) A tanár, tanító nemcsak oktat, nevel is. (Mennyi probléma volt a közeli évtizedekben a tanárok elleni

erőszakkal kapcsolatban... Nem vigasztaló, hogy ez világprobléma. A liberalizmus túlhajtása...) Az oktatásügy teljesen elnőiesedett. Hiányoznak azok a személyek, akik a férfias nevelést is megadnák az ifjúságnak. A kamaszkor különösen kritikus e tekintetben. (És mivel foglalkozik a média napjainkban? A „nem – váltás” kérdéseivel... Hová tévedt el a társadalom a tekintetben, hogy mi a fontos, és mi kevésbé? Tanárjogok, gyermek-kötelességek szinte nincsenek...)

A felsőoktatásban a bolognai rendszer – sokak szerint – rengeteg hátrányos vonást hozott be a képzésbe. A mindenkinek felsőfokú végzettséget adni akaró társadalompolitika az egyetemi tanári presztízst is erősen rontotta. Az egyetemi tanárok mókuserék-rabszolgaként végzik a tömeg-oktatást, és nem lehetnek – vagy csak nagyon nehezen – a felsőoktatásban olyan kutatói minőségre képesek, amellyel igazán példaképpül szolgálhatnának tanítványaiknak. (Akadémiai kutatóhelyre kerülni a sors nagy kegye...). Iskola-teremtő képességet várnánk el egy egyetemi tanártól, s ugyanakkor a tudományos bürokrácia mindenütt – Bologna szelleméb – gyakorlatilag azonos curriculumokat követel meg, a könnyű cserélhetőség jegyében. Nem azért mennek egy fakultás tanárához tanulni a diákok, mert annak híre olyan nagy... S ezt a színvonal-gondot semmi mesterséges számonkérési rendszer nem tudja pótolni... A felsőoktatás résztvevőinek nincs hétvégi pihenésük, hiszen a levelező tagozatok egyre szaporodnak, s annak képzései akkor vannak. A 3 éves képzést követően a fiatalok már munkát vállalnak, hogy megéljenek, és ezért preferálják a levelező MA-oktatást. (A három évbe meg valóban nem fér bele a mély megalapozás, ezt szinte maguk is érzik.) Azt ne is feszegessük, milyen mértékben tért el egy egyetemi tanár fizetése – és presztízse – egy azonos szakmához értő, ám a gyakorlatban dolgozó személyhez képest...

Nagy problémának érzem, hogy az oktatás nem igazán munkás, alkotó életre készít fel.

Elgondolkozhatunk azon, hogy kétféle szó van a munkára, csaknem minden világnyelvben: az alkotó munka – oroszul: trud –, s a robot-jellegű – oroszul: rabota. Ma az emberek nagyon nagy része számára csak az utóbbi jut osztályrészül. Úgy elfárad bele, hogy egészséges mozgásra egyáltalán nincs ideje. Az iskola is, különösen a felsőbb iskolák, jószerint csak a munkára kívánnak felkészíteni. Az a széleskörű műveltség, amely tartalommal tölti meg az életet, már nem az iskola jellemzője. A versenyszellem túlhajtása megkeseríti a tanulást; de nem tesz se okosabbá, se boldogabbá.

A humán-területek anyagi háttere

Nézzünk bele egy kicsit a humán terület anyagi hátterének alakulásába!

Nem kis szerepe van a humán ágazatok bérlemaradásában annak, ahogyan a kommunista diktatúra a tanár-társadalmat kezelte, 1946 után. Azért ezt a dátumot mondom, mert ez a forint bevezetése volt, és ekkor értékelték az értelmiségi munkaköröket relatíve sokkal alacsonyabbra, mint a kétkezi munkát. Ne essék félreértés: utóbbit nagyra becsülöm. De az értelmiségivé váláshoz nagyon sok szellemi tőke beruházás kell, aminek mindenképpen meg kell térülnie – hogy közgazdász-nyelvezettel fogalmazzak. És az idők folyamán a reális

állapotot 1946 után nálunk soha nem tudta a kormányzat korigálni... (Aminek – látni fogjuk majd –, további okai vannak...)

Egészségügy

Az életmód megváltozása az oka a cukorbetegség és az elhízás világjelenségének is. A mozgásszegény életmód, a sok gyorsétel, az üdítők fogyasztása. A főlegesen evés (hogy az étkezésből merítsenek örömforrást az emberek, mert másban nem találják meg). Maga a munka, sajnos, nem igazán öröm. Ez sok pszichikai betegségnek is az okát képezi.

És ezzel már át is tértünk az egészségüggyel kapcsolatos kérdéscsoportra.

Megdöbbenő, milyen fontos és mellbevágó adatok érhetőek el a statisztikákból. A kórházak eladósodottak, felszerelésük sok helyen nem kielégítő, a mindennapokhoz szükséges eszközökkel sem. Hogy az orvos-társadalom eloregedett, hogy betöltetlenek az álláshelyek számos területen; hogy az ápoló személyzet kevés. Az ágazatból a munkaerő jelentős része megy anyagi okokból külföldre, ami a hiányt fokozza.

A fizetés gyalázatosan alacsony volt; a legutóbbi időkig az ágazatok sorrendjében az átlagkeresetek tekintetében az *utolsó helyen állt!* Számomra ez szinte felfoghatatlan. Tudjuk, létezett paraszolvencia. Az emberek érezték, hogy a hivatalos bér kevés a honorálására annak, amit az orvos szolgálata jelent. (Mert ezt az emberek maguk kezdeményezték – vidéki tapasztalataink szerint – annak idején.) Bár az orvos-bérek a közelmúltban megemelték, ez nem tudja egyhamar pótolni a *kiesett évjáratokat*... Továbbá, sajnálatos módon, a hangoztatottakkal ellentétben, még ma sem a megelőzésen, hanem a kezelésen van a hangsúly. A teljesítmény-finanszírozás a sok pontot hozó kezelésekből teszi érdekeltté a kórházakat.

Nemcsak az egészségügy hibája; az emberek maguk se mennek el sokszor a szűrővizsgálatokra – lásd a rákszűréseket. (Holott hazánkban a halálokok negyedét a rák okozza.) De hát ezen intenzív média-kampánnyal, egészségügyi felvilágosítással, az oktatási rendszerben kialakítandó szocializációval lehetne talán változtatni! Felötlük bennünk a finn példa, ahol évtizedekkel ezelőtt fontos államilag finanszírozott fogászati szűrővizsgálatokkal mára nemzetközileg a legjobb helyzetbe hozták a lakosokat, ami általános egészségügyi állapotukon is meglátszik. Hiszen tudjuk, a fog mi mindenre kihat... (De az ántivilágban is, amikor Szabó nagyapánkat kezelte az öreg, biciklin járó Borsos doktor, nos, ő is körbejárta betegeit: van-e valami panaszuk... Nem is ők mentek hozzá, hanem ő ment hozzájuk... S azok a pácienseik is vittek ajándékot – e törődés fejében – az orvosnak, akiknek egész évben semmi bajuk nem volt.)

A doktor bácsi

Áldott aranyember...

Világító, nyugodt szemei kékek.
Komoly szigorral lép be a szobába,
szemébe nézek, és csöppet se félek...

A béke ő, a part, a rév, az élet.
(Kosztolányi)

Hol van már az ilyen társadalmi megbecsülés az orvosok iránt! És hol van az a hivatásszeretet az orvosok részéről, amire utaltam. Hála Istennek, helyenként még megtalálhatjuk. De az alul-fizettség miatt kiesett évjáratok következtében a hiány a tapasztalt, kiváló orvosokból egyre nagyobb... És a kiegészítő személyzet, a nővérek bére még mindig igen alacsony. A tervezett felzárkóztatás lassú.

Alacsony bérek a humán-szférában – történelmi okok

Egy korábbi tanulmányunkban Botos Józseffel rámutattunk az értelmiség általános alulbérezettségének az okaira. Itt csak röviden foglaljuk össze. Amit a tanároknál láttunk, az induló alacsony bérszintekről, itt is igaz. Mivel az egészségügy finanszírozása az államháztartás része, a magyar eladósodottság a hetvenes évek óta korlátozta a kiadásokat a költségvetésből, így a komolyabb bérrendezéseket. (Látni fogjuk alább, milyen arányú a nemzetközi adósságaink kamatszolgálat az összes jövedelemhez képest...) A nemzetközi szervezetek teljességgel érzéketlenek voltak külföldi adósságunk problémájára, és a modernebb időkben is megakadályozták ily módon a rendezést, a maastrichti minimum betartásának a követelésével. Holott – bocsánat –, de a mi eladósodottságunk szintje messze a belgáké alatt van! (Pedig az a gazdaság nagy gyarmatbirodalom segítségével jutott el a mai életszínvonalra.)

Ez a térbeli-történelmi magyarázat még *távolabbra* vezet vissza.

Az, hogy Kelet-Európa minden országa a sor végén van az egészségügyi mutatók terén az OECD-ben, és *mi meg éppen a legutolsó helyeket foglaljuk el*, ez bizony rendszer-függő dolog. A II. világháború után *nem saját jó szántunkból kerültünk a keleti övezetbe*, s lettünk egy társadalmi-gazdasági reformkísérlet alanyai. A nyugati országok jó fejlődési lehetőségét az biztosította – mondhatjuk, évszázadok óta –, hogy megvédtük Nyugatot a keleti hatásoktól: tatár, török, orosz támadásoktól. „*Hálából*” 1990 után, mondhatni, gyarmatosítottak bennünket. Mivel az itt élő népességet 40 év alatt *leszoktatták a gazdálkodásról* (kényszerrel, lásd pl. a kulákok üldözését), nem volt felhalmozott szellemi és anyagi tőkéje, így jól lemaradt 1990 előtt a Nyugattól. Leginkább csak külső források segítségével tudott talpra állni. *De ami bejön, az ki is megy*. Nálunk az átutalások és az adósságszolgálat évente 20 %-át viszi ki a megtermelt jövedelmeknek, a GDP-nek, devizában ... Micsoda erő-elfolytatás! Adós-rabszolgák lettünk saját hazánkban... Ebben a 20%-ban benne vannak öröklött

adósságaink, aminek enyhítésére nem kaptunk segítséget senkitől. Az USA – bár megígérte Bush –, nem segített. A fejlődő országokon 1989-ben (a Brady - tervvel) segített. Rajtunk nem. Így, és ezért vagyunk mi minden egészségügyi mutatóban *az utolsók*. És sok másban is, ami a költségvetési helyzettől függ.

A költségvetés helyzetét befolyásoló **államadósság** kérdésében szükséges ismeretterjesztés éppen ezért *az egyik legfontosabb téma kellene, hogy legyen*. Mind a polgárok, mind a politikai osztály számára! (Itt erre bővebben nem térek ki – olyan nagy feladat lenne...)

Környezetvédelem és vízgazdálkodás

Közgazdászknak engem nyilván a bérkérdés, a finanszírozás problémái foglalkoztatnak leginkább. Magyar polgárként azonban más is. Ahogy a demográfiánál is *a mélyebben fekvő okokat* kerestük, így azokat a pszichikai tényezőket, amelyek miatt a modern társadalomban kisebb a párvalasztási elköteleződés, és emiatt kevesebb a gyermek. A gyermekszületés elmaradásának azonban vannak –feltehetően – **környezeti ártalmakkal** is összefüggő okai. A fogamzó-képesség, az ivarsejtek termelése visszaesett, s ez nagy valószínűséggel a kemikáliák számlájára írható.

A mai környezetvédők tevékenysége igen jelentős részben a CO₂ kibocsátás visszafogására irányul. A környezeti ártalmakkal való foglalkozás minden kétséget kizáróan, a fenntartható gazdálkodás és lét egyik első számú problémája! Sok komoly tudós állítja azonban, hogy a széndioxid-mizéria nem jól van kezelve. Hiszen a széndioxid a növényzet számára nélkülözhetetlen eleme a természetnek. Ott van a kutya elásva, hogy kevés a zöld felület hazánkban, különösen az alföldi részeken. Magyarország Európa egyik legszegényebb területe, **erdőkben**. Sajnos, ezt nem lehet ládákból nevelt fákkal pótolnia a pesti betonrengetegben...

Ily módon átmentünk egy másik igen fontos kérdéskörre: **a magyar vízgazdálkodás** kérdésére. Nemrégiben írtam egy kis tanulmányt arról, hogy a magyar Tisza-szabályozás mekkora területet tett termővé a 19. században! Honmentő jelentőségűnek tartottuk a magyar kubikusok és vízügyesek teljesítményét. Széchenyi és Vásárhelyi nagyságát láttam ebben is, mint az Alduna hajózhatóvá tételében. E földterületek nélkül a magyar gabonatermelés, a hazai ellátás és az export napjainkban is veszélyben lenne, hiszen Trianonban levágták az ország területéről a jó termőföldeket... Hazánk számára a gabona-és húsexport mindenkor döntő kiviteli cikk volt. Devizára meg, tudjuk, égető szüksége van napjainkban is az országnak.

Nem sokat tudtam a 19. század konkrét történéseiről. Azt sem, hogy nem egészen Vásárhelyi tervei szerint történt a megvalósítás (és hogy ebbe a stresszbe a jeles szakember – a viták során – bele is halt. „Megölték a Tiszát!” – kiáltott fel...) Arról ugyan hallottam már, hogy az árterek megszüntetése a magyar élővilágot igen jelentősen megváltoztatta. A részleteket azonban nem ismertem. Nemrég kezembe került egy anyag, melyben Balogh Péter világosan elmagyarázta, mekkora szerepe van az Alföld vízháztartása felbomlásában a szabályozás

végül is megvalósult folyamatának. A Tisza-melléki nagygazdáknak különösen nagy érdeke volt a víz mielőbbi lefolyása, és ezért olyan megoldást választottak, amellyel a gátak közé szorított folyón hamar lefutott a Kárpát-medencéből a folyóba zúdult víztömeg. (A gátak magassága egyre nőtt az idők folyamán: de mégis gyakoriak voltak az áttörések, s olykor a szabályozás ellenére is nagy pusztítást okoztak.) Vásárhelyi nagyobb öntés-területeket, ártereket szándékozott megtartani. A nagyobb vizes területek jótékonyan hatottak volna – mint addig is – a víz körforgására, a levegő páratartalmára. A növényi vegetáció a széndioxid-feldolgozást jobban tudta volna megoldani. Balogh Péter szerint a kiszáradás ellen a legnagyobb védelmet ma is az jelentené, hogy ha a mentesített területek egy részét – ismétlem: *csak egy részét* – visszaadnák eredeti rendeltetésének. Nem jelentene ez tiszta veszteséget, mert alternatív gazdálkodási módozatokkal hasznosítani lehetne ezeket a területeket is. De jogilag és pénzügyileg nem lenne egyszerű...

Hiszen nemcsak a 19. századi gazdákat vezette önérdekük. (Aminek eredményeképpen – mint utaltam rá – tervszerűtlen, s eléggé sok hibával terhes lett végül a kivitelezés.) Ma is hatalmas magánérdekek állnának szemben egy ilyen lépéssel. Szinte emberfeletti erő kellene ahhoz, hogy a széles közvéleménnyel elfogadtassuk, hogy a magyar alföld kiszáradásának csak ilyen módon lehetne elejét venni. Mindenesetre, azt nem mondhatjuk, hogy Magyarországon nincs vízprobléma. Különösen nem, amikor a kecskeméti kutatók kimutatták, hogy rövid időn belül a Duna-Tisza közötti homokhátságon 7 métert süllyedt a talaj vízszintje!!! Tény, hogy a víz-kérdés differenciáltan jelenik meg a különböző területeken, ebben a kicsi hazában is. Van, ahol sártengert okoz, van, ahol heteken át egy csepp eső sem esik. Mi több: az is tény, hogy az alternatív hasznosításra képes gazdálkodáshoz értők száma szép lassan csökken; már kihaltak az Alföldön. (Ha belegondolunk, hogy éppen friss rendelkezés a tiszai halászat betiltása?! A maradék halászathoz értők is elvesztik kenyerüket.) Pedig a Tisza olyan gazdag volt halban, hogy az nemzetközileg is kuriózum volt. A halak ritkulásához természetesen a saját, és a *környező országok* vízszennyezései is hozzájárultak...

Aligha várható el, hogy a középtávú túlélésért küzdő politikai erők képesek legyenek ilyen hosszú távú program véghezvitelére. Tulajdonképpen a sivatagosodás elkerülésén csak széleskörű nemzetközi összefogás segíthetne, többek között egy Duna-Tisza csatorna megépítése is... de ennek nyoma se tapasztalható napjainkban... Ám, ha azt szeretnénk, hogy dédunokáink ne sivatagi beduinként éljenek, akkor hozzá kellene fogni a feladathoz, még ha a vízgazdálkodási beruházások csak majd annyi idő alatt hoznának is eredményt, mint amennyi alatt a környezeti romlás bekövetkezett...

Politikai érdekképviselő, képviselő

Még egy kérdéscsoporttal nem foglalkoztunk a válaszokban, s ez a politikai szereplők kiválasztásának kérdése. Utaltunk rá, hogy leginkább az egyéni és a csoport (párt) érdekek játszanak szerepet abban, ki lesz képviselő, a különböző szinteken. Lehet természetesen úgy értelmezni, hogy a pártérdek egyben az egész közösség érdeke. Vannak valóban olyan kérdések, amelyekben elég nagy egyetértés van a társadalomban. De a korábbiakban is fejtegettük: a politikai osztály a hatalom-megszerzésre és megtartásra koncentrál. Fontos

lenne, hogy a képviselők intenzívebb folyamatos kapcsolatot tartsanak választóikkal, s ne úgy legyen, mint ahogy a jelen szabályozás fogalmaz, beszámolásra nem kötelezettek választóik felé... (Majd csak a következő választásokon lehet sorsukról dönteni, mondja a jogszabály.) Megértve a visszahívhatóság minden aggályát, ennél szorosabb kapcsolatot elengedhetetlennek látnánk. Azt, hogy a pusztán lojalitás ne legyen elegendő az (ön)jelöltséghez. És ne az elérhető jövedelem számítson... Az országgyűlési képviselőknek például polgári hivatásuk mellett szükséges lenne az elemi makrogazdasági ismeretekkel is rendelkezniük, hogy felelősen tudjanak dönteni a majdnem mindig súlyos anyagi konzekvenciákkal is járó kérdésekben. Nagyon elkényelmesítő, hogy ráhagyatkoznak a bizottságok véleményére, azok meg nyilvánvalóan támaszkodnak a szakemberekre. Akik viszont már nem olyan beton-biztos helyzetben vannak, mint a politikusok, tehát némiképp befolyásolhatók. (S olykor motivációjuk sem mindig egyértelmű.) Az a szigorú frakciófegyelem, amely az eltérő szavazást ma bünteti, lehet célszerű, de némiképp ellentmond a képviselő teljes szabadságának. Igaz, a frakció-egyeztetéseken elvileg mindenki kifejtetheti véleményét – ha van rá idő. Ez azonban gyakran szűkös. Tapasztaltam én olyan nagy horderejű témákban gyors szavazást, ahol teljesen bizonyos, hogy a képviselők nem is tudták megismerni a szöveget, amiről döntést hoztak...

A modern demokráciákban – a világon mindenütt, s az EU-ban is –, nagyon gyenge lábakon áll a népképviselő megvalósulása. De hát a kérdések jelentős részéhez valóban nem is érthet más, mint szakember... Ezért a legfontosabb lenne a valóban *feddhetetlen* és megfelelő ismeretekkel, tapasztalatokkal rendelkező politikai szereplők választása. Akikben megalapozottan megbízhatunk. Hosszabb folyamatban lehet csak kiválasztani a jövő politikai személyiségeit. A rendszerváltás még barikádharc volt. A demokratikus működés politikai hétköznapi tudatos személyzeti politikát kívánna. A kétezres években működött Polgári Körök jó iskolája volt és lehet ennek, akár ellenzéki, akár kormányzati funkcióban vannak a polgári erők... A képviselőnek feltétlenül kötelezettsége a híd-szerep betöltése a törvényhozó hatalom és a társadalom között. Annak nem lenne szabad előfordulnia, hogy a Parlamentben valaki éveken át egyetlen megszólalás nélkül, felvegye a fizetését – pusztán a szavazógép jó kezeléséért. (Nem légből kapott példa). Tartozik megérteni, mire szavaz, és álláspontját elmagyarázni a választóinak is.

Ezt értettük azon a kérdésen, mi a feladata egy képviselőnek...

Eszembe jut egy személyes élmény, amikor miniszter koromban Erzsébet királynő budapesti látogatásakor egy fogadáson megkérdezte tőlem: Hány nő van a parlamentben? (Csak ő kérdezhetett, a protokoll szerint.) Amikor a relatíve kevés számot meghallotta, azt felelte: nem baj, majd a jövő helyhatósági politizálásaiban kiderül, hogy ki az alkalmas személy....

Csongrád, 2024 június